

PROBLÉMY FORMOVANIA ĽUDSKÉHO KAPITÁLU V PODMIENKACH VOJNY A POVOJNOVÉHO ZOTAVOVANIA EKONOMIKY.

PROBLEMS OF HUMAN CAPITAL FORMATION IN THE CONDITIONS OF WAR AND POST-WAR RECOVERY OF THE ECONOMY.

Iryna Reshetnikova – Vanda Lieskovská – Katarina Petrovčíková

Abstract

The article analyzes the demographic situation in Ukraine and Slovakia after Russia's military invasion of Ukraine. Subsequently, the situation is described one and a half years after the outbreak of the war. Attention is focused on several aspects: population decline, mass migration of people of productive age, decline in living standards and deterioration of mental health. The mentioned facts influence the reduction of the quantitative, but also the qualitative level of human capital in the long-term perspective. The war leads to an increase in the number of persons with disabilities, the motivation for education and improving the skills of young people decreases. Mental mood and long-term pressure limit the creative desires of the population. Based on the above analyses, an unsatisfactory situation is predicted, which will worsen if the military operations are prolonged. The post-war economic recovery of European countries can be lengthy due to the financial exhaustion of European funds and the demographic crisis caused by the war.

Key words: war, demography, consequences of war, human capital

JEL Code: J 15, J 17, J 61

Úvod

Vojna, ktorá nečakane vstúpila do života Európanov, hlboko zasiahla aj človeka ako nositeľa vedomostí, zručností a prirodzených schopností. Tým sa aktualizovali vedecké štúdie z rôznych aspektov teórie ľudského kapitálu, ktoré vznikli v druhej polovici XX. storočia vďaka prácam amerických vedcov (Jacoba Minsera 1984, 1985), (Theodora Schultza 1972, 1974), (Harryho S. Beckera 1994) a iných. Štúdia OECD (1998) definuje ľudský kapitál ako vedomosti,

zručnosti, schopnosti a ďalšie charakteristiky jedinca, ktoré sú relevantné pre ekonomickú aktivitu. Ľudia ich hromadia v priebehu svojho života, čo im umožňuje realizovať svoj potenciál. Ľudský kapitál je kľúčom k ukončeniu extrémnej chudoby a budovaniu sociálne súdržnejších spoločnosti.

Problémy riadenia ľudského kapitálu sú neustále v centre pozornosti ekonómov. Na Ukrajine sa touto problematikou zaoberali Maslak, O., Grishko, N., Vorobiova, K., & Hlazunova, O., (2018). Pozornosť sústredili najmä na otázky súvisiace s optimalizáciou mechanizmu riadenia ľudského kapitálu. Metodické prístupy k hodnoteniu indexu ľudského kapitálu sú zvažované v práci Safarova, Q., Sadiqova, S., & Urazayeva, M., 2022. Štúdie Jaškovej (2019), Zafeirisa a Skiadasa (2019) sú venované problémom rozvoja ľudského kapitálu na Slovensku a v EÚ. Machová, Esseová (2020) skúmali motiváciu rozvoja určitých parametrov ľudských zdrojov.

Teória ľudského kapitálu skúma závislosť príjmu zamestnanca, podniku, spoločnosti na prirodzených schopnostiach a nadobudnutých vedomostiach a zručnostiach. Človeka považuje za hlavnú hybnú silu ekonomiky. Zákonite preto vyvstáva otázka, ako vojna ovplyvnila faktory tvorby a rozvoja ľudského kapitálu a aké to môže mať dôsledky z dlhodobého hľadiska. Cieľom príspevku bolo odpovedať na danú otázku. Predložený príspevok sústredil pozornosť na nasledujúce výskumné hypotézy, ktoré si vyžadujú ich potvrdenie, alebo vyvrátenie.

1. Vojna na Ukrajine vedie k zhoršeniu kvantitatívnych ukazovateľov stavu ľudského kapitálu v dôsledku fyzického zníženia práce práceschopného obyvateľstva na Ukrajine.

2. Ukazovatele kvality ľudského kapitálu sa vplyvom neustáleho stresu a psychickej záťaže ľudí zhoršujú.

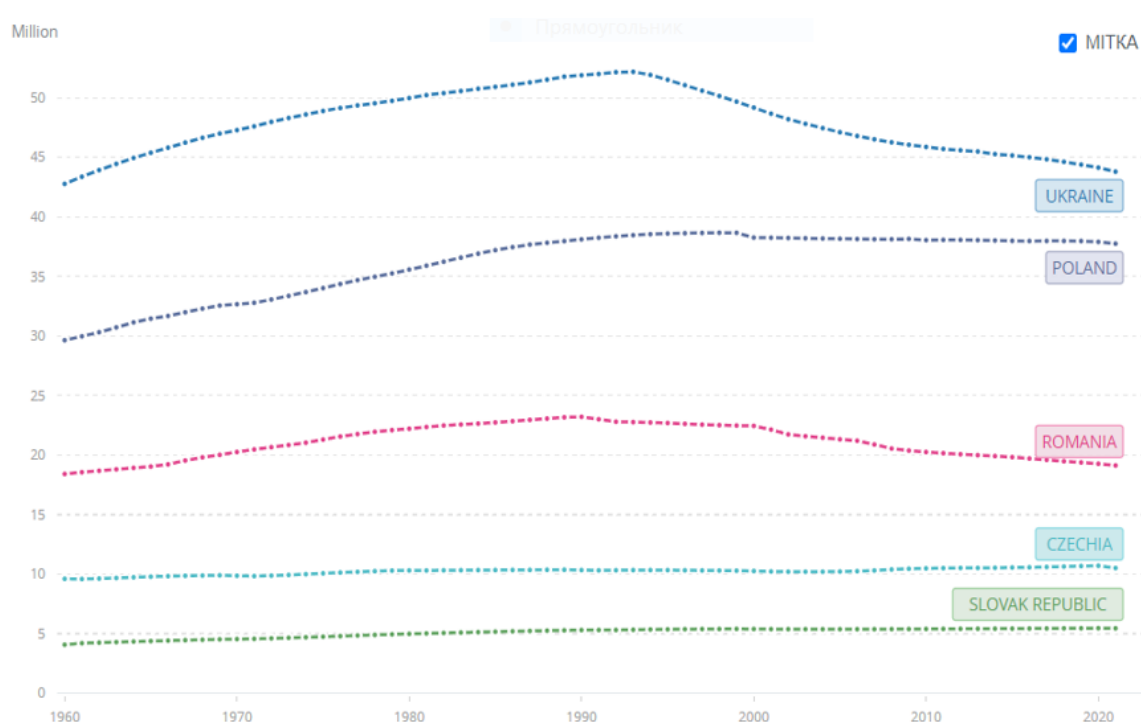
3. Z dlhodobého hľadiska sa očakáva nedostatok kvalifikovaných pracovných zdrojov na Ukrajine. Zároveň v krajinách EÚ veľký počet migrantov má ťažkosti s rekvalifikáciou, zamestnaním a udrжанím sa na pracovnom trhu.

Príspevok čerpal zo sekundárnych informačných zdrojov, ako aj z osobných poznatkov ľudí vysťahovaných z Ukrajiny vplyvom vojny. Závěry vychádzajú z údajov štátnych štatistických služieb Ukrajiny a Slovenska, analýzy Svetovej banky, expertného hodnotenia odborníkov a oficiálnych správ.

1 Demografická situácia na Ukrajine a v krajinách východnej Európy na začiatku XXI storočia

Je dôležité poznamenať, že demografický problém na Ukrajine nevznikol v súvislosti s vojnou, ale oveľa skôr. Vojna síce tento problém výrazne rozšírila a prehĺbila. Pre komplexnejšiu analýzu budeme sledovať globálne trendy v populácii Ukrajiny vyjadrené dynamikou počtu obyvateľov, jej susedných krajín a Česka za posledných niekoľko desaťročí. Využijeme na to analytické údaje svetovej banky, na základe ktorých je zostrojený graf na obr.1.

Obr. 1: Dynamika počtu obyvateľov v krajinách východnej Európy v období 1960-2020

Zdroj: Údaje Svetovej banky <https://data.worldbank.org/indicator/SP.POP.TOTL?end=2021&locations=UA-SK-PL-HU-CZ-RO&start=1960&type=shaded&view=chart>

Ako vyplýva z prezentovaných podkladov, do roku 1990 všetky uvažované krajiny zaznamenávali stabilný nárast počtu obyvateľov. Rok 1991, ktorý znamenal rozpad Sovietskeho zväzu, sa stal prelomovým v pozitívnom trende. Po roku 1990 dochádza k individuálnym rozdielom z hľadiska vývoja počtu obyvateľov v jednotlivých sledovaných krajinách.

Pri analýze tempa rastu populácie Poľska od roku 1960 je potrebné poznamenať, že do roku 1999 došlo k stabilnému nárastu, prudkému ročnému poklesu a následnému miernemu poklesu. Rumunsko po roku 1990 vykazuje mierny postupný pokles a v skutočnosti sa do roku

2020 vracia k pôvodným ukazovateľom. Slovensko podľa údajov Svetovej banky zaznamenalo v sledovanom období postupný nárast počtu obyvateľov. Porovnávací analýza ukazuje, že prudký a systémový pokles vykazuje iba Ukrajina. Pozrime sa podrobnejšie na demografické trendy na Ukrajine od roku 1990 (obdobie po rozpade Sovietskeho zväzu) prostredníctvom údajov prezentovaných v tabuľke 1.

Tab. 1: Vývoj počtu obyvateľov Ukrajina za roky 1990-2022 v tis.

2022	2021	2020	2019	2018	2017	2016	2015	2014	2013
41 167,3	41 588,4	41 902,4	42 153,2	42 386,4	42 584,5	42 760,5	42 929,3	45 426,2	45 553,0
2012	2011	2010	2009	2008	2007	2006	2005	2000	1990
45 633,6	45 778,5	45 962,9	46 143,7	46 372,7	46 646,0	46 929,5	47 280,8	49 429,8	51 838,5

Zdroj: spracované na základe údajov: https://ukrstat.gov.ua/operativ/open_data/menu/ds_vd.htm

Ako vyplýva z údajovej základne, počas tejto doby sa počet obyvateľov Ukrajiny znížil o viac ako 20 % (alebo o 10 671 miliónov). Miera znižovania populácie sa navyše neustále zvyšuje. Ak za desaťročné obdobie od roku 1990 do roku 2000 predstavovalo zníženie 2, 408 mil., tak za ďalších päť rokov sa znížilo o 2, 148 mil. Najvýraznejšie zníženie nastalo v roku 2014 po anexii časti územia Ruskom. Vyššie uvedené počty zohľadňujú aj obyvateľstvo Krymu a východných regiónov. Bez nich to bolo 1. januára 2022 34,5 milióna. Práve tento počet obyvateľov bol stanovený pri zostavovaní rozpočtu Ukrajiny na rok 2023.

Na základe prezentovaných údajov môžeme vyvodit' nasledujúci záver. Prudký pokles počtu obyvateľov Ukrajiny, ktorý sa začal v roku 1993, nie je vyjadrením svetových a dokonca ani európskych trendov. Ide o problém, ktorého korene ležia v samotnej Ukrajine a je dôsledkom zložitých problémov, ktoré sa dlhodobo hromadia a nedostáva sa im včasného riešenia.

Čo sa týka pôrodnosti, na Ukrajine bola jej úroveň aj pred vojnou jednou z najnižších v Európe. Ako uvádza Pavlova, za posledných desať rokov sa pôrodnosť každoročne znižovala približne o 7 %. Medzi faktory poklesu pôrodnosti patria klesajúce príjmy a meniace sa hodnoty. Vo svojom výskume o tom hovorí najmä Evgeny Astakhov. „Zničením rodinnej inštitúcie. Ďalší silný faktor ovplyvňujúci túžbu potenciálnych rodičov rodiť. Čoraz viac mladých ľudí uprednostňuje kariéru pred rodinou a deti vnímajú ako prekážku ich osobného rozvoja.“ Aktívna migrácia obyvateľstva Ukrajiny sa začala dlho pred začiatkom vojny v roku

2020. Podľa Štátnej štatistickej služby so začiatkom vojny na východe v roku 2014 približne 1,3 milióna Ukrajincov migrovalo do iných krajín, o čom jasne svedčia údaje uvedené v tabuľke 1.

Ako ukazuje štúdia vykonaná v roku 2019 Európskou podnikateľskou asociáciou, TOP príčin pracovnej imigrácie z Ukrajiny sú nasledovné.

- Úroveň príjmu – 51 % ukrajinských respondentov považuje úroveň svojho príjmu za nedostatočnú pre normálny život;
- súčasná práca – spokojných je len 44 % opýtaných;
- systémy zdravotnej starostlivosti – 58 % nie je spokojných s existujúcim systémom;
- 72 % respondentov nebolo spokojných so stavom bezpečnosti v krajine a cítia neistotu ohľadom vlastnej budúcnosti,
- 62 % negatívne hodnotilo právny rámec a reguláciu v krajine, najmä pokiaľ ide o nediskrimináciu a úroveň demokratických slobôd,

Podľa odborníkov a neoficiálnych zdrojov stratila Ukrajina v predvojnovom roku 2021 viac ako 660 000 migrantov, resp. približne 2 % svojej populácie. Ako uvádza Libanova, celkovo je za obdobie rokov 2011 až 2021 odpočítateľný zostatok viac ako 3,3 milióna ľudí.

1.1 Trvalý pobyt Ukrajincov na Slovensku

Bolo preto zaujímavé siahnuť po štatistikách, ktoré by zachytili počet prisťahovaní na trvalý pobyt na územie SR, pričom sme sústredili pozornosť najmä na tých, ktorých krajinou predchádzajúceho pobytu bola Ukrajina, Rusko a Bielorusko. Sledovali sme obdobie rokov 2014 – 2022. Výsledky sú prezentované v nasledujúcom prehľade v tabuľke č. 2.

Tab. 2: Prisťahovaní na trvalý pobyt z vybraných krajín

	2022	2021	2020	2019	2018	2017	2016	2015	2014
Celkom	5463	5733	6775	7016	7253	7188	7686	6997	5357
Ukrajina	246	280	411	469	401	366	325	374	234
Rusko	87	56	96	68	79	64	59	63	41
Bielorusko	11	4	2	6	7	11	3	6	8

Zdroj: spracované na základe údajov ŠU SR

Kým počet prisťahovaných z Ukrajiny na trvalý pobyt v roku 2022 mal oproti predchádzajúcemu roku klesajúcu tendenciu, u obyvateľov Ruska a Bieloruska došlo v roku

2022 k nárastu oproti roku 2021. Štruktúra prisťahovaných z Ukrajiny na Slovensko z hľadiska pohlavia a veku je uvedená v tabuľke 3.

Tab. 3: Štruktúra prisťahovaných z Ukrajiny na trvalý pobyt do SR

Prisťahovaní rok	Spolu	Pohlavie		Vek			
		muži	ženy	0-14	15-44	45-64	65+
2022	246	109	137	58	148	37	3
2021	280	126	154	34	190	46	10
2020	411	205	206	57	251	97	6
2019	469	251	218	61	300	97	11
2018	401	183	218	54	269	76	2
2017	366	193	173	59	229	76	2
2016	325	184	141	47	202	68	8
2015	374	213	161	53	252	66	3
2014	234	133	101	22	152	57	3

Zdroj: ŠU SR

Ako vyplýva z uvedeného prehľadu, zo začiatku v počtoch trvalo presťahovaných Ukrajincov na Slovensko prevažovali muži, v rokoch 2020, 2021 bol pomer trvalo presťahovaných takmer rovnaký z hľadiska pohlavia. V roku 2022 však získalo trvalý pobyt na Slovensku viac ukrajinských žien ako mužov. V uvedenom prípade išlo iba o Ukrajincov, ktorí získali na Slovensku trvalý pobyt. Nasledujúca tabuľka prezentuje podrobnejšie údaje za rok 2022.

Tab. 4: Štruktúra prisťahovaných Ukrajincov do SR trvalý pobyt za rok 2022

Spolu		246
Pohlavie	muži	109
	ženy	137
Vek	0-14	58
	15-44	148
	45-64	37
	65+	3
Vzdelanie	Bez vzdelania	58
	Základné	11
	Stredné bez maturity	26
	Stredné s maturitou	59
	Vysokoškolské	64
	Nezistené	28

Zdroj: spracovateľné na základe údajov ŠU SR

2. Vplyv vojny na demografickú situáciu Ukrajiny a susedných európskych krajín

Koncom februára 2022 bola zahájená špeciálna operácia Ruska voči Ukrajine, ktorá prerástla do vojnového konfliktu. Obyvatelia z Ukrajiny začali hľadať útočisko v okolitých štátoch a hromadne začali opúšťať svoju vlasť. Slovensko, ako jedna z prvých krajín sa ponúkla podať utekajúcim pomocnú ruku. Ihneď po počiatkových správach o húfnom opúšťaní obyvateľov Ukrajiny svojej vlasti sa mobilizovali samotní slovenskí obyvatelia. Pre utečencov organizovali dobrovoľné zbierky potravín, šatstva, zdravotného a hygienického materiálu, matracov, paplónov a prikrývk. Pomoc bola od začiatku poskytovaná priamo na hraniciach. V Michalovciach bolo zriadené veľkokapacitné krízové centrum. Mesiac po začiatku vojenskej operácie sa stali Ukrajinci na Slovensku po Maďaroch druhou najväčšou menšinou. Následkom vojny na Ukrajine masy utekajúcich začali meniť demografiu nielen nášho regiónu, ale aj demografiu ďalších štátov. K začiatku októbra 2023 bolo podľa údajov OSN vo svete zaregistrovaných 6 204 600 ukrajinských utečencov z dôvodu vojny. Z toho bolo 5 835 400 registrovaných v európskych krajinách. Podrobnejšie informácie sú uvedené v tabuľke 5.

Tab. 5: Krajiny zahrnuté do Plánu reakcie OSN na utečencov

Krajiny	Počet utečencov, ktorí požiadali o dočasnú ochranu	Zaznamenaný počet utečencov z Ukrajiny	Počet hraničných prechodov z Ukrajiny po 24.02.22	Počet hraničných prechodov na Ukrajinu po 24.02.22
Poľsko	959875	1 639 725	15 845 900	13 375 090
Česká republika	361385	565 030	nepoužiteľné	nepoužiteľné
Moldavsko	119 375	3 195	952 820	642 525
Slovensko	109 115	127 355	1 772 990	1 594 115
Rumunsko	85 120	144 270	3 394 150	2 843 385
Maďarsko	53 375	38 185	3 653 150	nepoužiteľné
Bulharsko	53 060	170 235	nepoužiteľné	nepoužiteľné
Estónsko	50 450	51 250	nepoužiteľné	nepoužiteľné
Litva	49 970	81 140	nepoužiteľné	nepoužiteľné
Lotyšsko	32 470	49 965	nepoužiteľné	nepoužiteľné
Celkom	1 874 195	2 870 350	25 619 010	18 455 110

Zdroj: Operation data portal. UNHCR collation of statistics made available by the authorities. <https://data.unhcr.org/en/situations/ukraine>

Viac ako tretina Ukrajincov, z ktorých bola väčšina žien a detí, bola kvôli vojne nútená opustiť miesta trvalého pobytu. Z nich sa 18 % presťahovalo do zahraničia, kým 82 %

migrovalo v rámci regiónu alebo Ukrajiny. Prevažná väčšina migrantov sú obyvatelia východných regiónov, ale aj iné regióny vykazujú pomerne vysokú migračnú aktivitu.

Pri analýze situácie s pôrodnosťou na Ukrajine po ruskej invázii treba poznamenať, že sa ešte zhoršila. Za prvých šesť mesiacov roku 2023 sa pôrodnosť na Ukrajine v porovnaní s rokom 2021 pred vojnou znížila o 28 %, čo je najväčší pokles za všetky roky samostatnosti Ukrajiny. Tento ukazovateľ ovplyvnil aj faktor migrácie tehotných žien, ktoré utiekli pred vojnou a radšej rodili v zahraničí.

Pokiaľ ide o úmrtnosť obyvateľstva na úkor armády aj civilného obyvateľstva, neexistujú žiadne oficiálne údaje. Ale zatiaľ čo veľa vojakov zomrelo počas nepriateľských akcií, civilné obyvateľstvo tiež zomiera pri ostreľovaní. A to platí pre rôzne vekové skupiny.

Vojna zhoršila problém zamestnanosti a negatívne ovplyvnila duševné zdravie ľudí. Prevažná väčšina populácie (78 %) deklaruje pokles príjmov a viac ako 70 % populácie sa sťažuje, že v poslednom čase pociťuje stres alebo silnú nervozitu. Navyše, najväčší podiel tých, ktorí v poslednom čase pociťujú stres alebo silnú nervozitu, je medzi ženami a ľuďmi vo veku 25-34 rokov, ako uvádza Abramova. Všetky tieto trendy v konečnom dôsledku ovplyvňujú kvantitatívne a kvalitatívne charakteristiky ľudského kapitálu na Ukrajine aj v zahraničí a odrážajú sa v Indexe ľudského kapitálu.

3. Dôsledky obnovy ľudského kapitálu a ekonomiky krajín

Uvedené analytické údaje svedčia o negatívnom vplyve vojny na stav ľudského kapitálu tak na Ukrajine, ako aj o dlhom období jeho budúcej obnovy v povojnových rokoch. Podľa poprednej ukrajinskej demografky Ely Libanovovej sa mnohé ukrajinské deti a tínedžeri, ktorí sú momentálne v zahraničí kvôli vojne, nemusia vrátiť až do konca vojny, čo zvyrazňuje ďalšie demografické problémy. Je predpoklad, že staršie deti, ktoré získajú odborné vzdelanie v zahraničí, sa pravdepodobne do Ukrajiny nevrátia. Ponúkajú sa im väčšie možnosti v zahraničí, vrátane získania európskeho vzdelania a diplomov, čo im umožní pracovať na európskom trhu práce za vyššiu mzdu. Bude mimoriadne problematické zabezpečiť ich návrat na Ukrajinu, ak im nebudú ponúknuté zaujímavé vyhliadky. To by malo zahŕňať konkurencieschopné platy, prijateľné pracovné podmienky a rešpekt k profesii. To však nemusí byť reálne pre povojnovú Ukrajinu so zničenou infraštruktúrou a obmedzenými zdrojmi. E. Libanová považuje situáciu za demografickú katastrofu, keďže väčšina odchádzajúcich sú mladé ženy s deťmi do 40 rokov a 70 % z nich má vyššie vzdelanie. Proces demografického starnutia, ktorý na Ukrajine prevládal pred vojnou, sa v súčasnosti ešte viac zvýraznil v dôsledku odlivu mladých ľudí.

Namiesto toho si Ukrajinci nachádzajú prácu v zahraničí a vlastnou prácou zvyšujú hrubý domáci produkt krajín, v ktorých sa nachádzajú.

3.1 Zamestnávanie štátnych príslušníkov Ukrajiny na Slovensku

Ústredie práce sociálnych vecí a rodiny SR vykazuje zamestnávanie štátnych príslušníkov Ukrajiny s udeleným povolením na zamestnanie na území Slovenskej republiky. Sledovali sme stav zamestnania na Slovensku podľa vykonávanej profesie k augustu 2023. Výsledky sú v tabuľke 6.

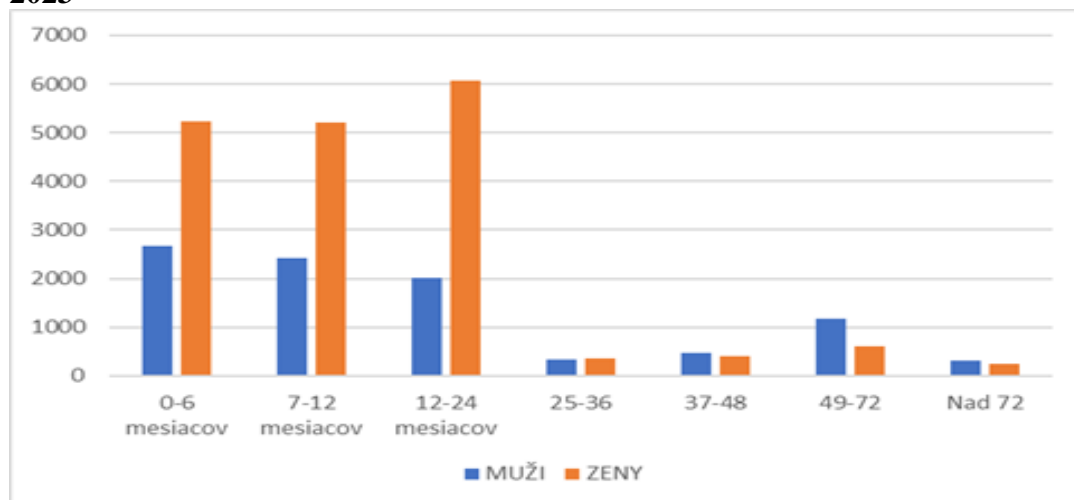
Tab. 6. Zamestnanie štátnych príslušníkov Ukrajiny podľa vykonávanej profesie

		SPOLU	muži	ženy
1	Zákondarcovia, riadiaci pracovníci	60	30	30
2	Špecialisti	607	311	296
3	Technici a odborní pracovníci	245	130	115
4	Administratívni pracovníci	103	55	48
5	Pracovníci v službách a obchode	272	101	171
6	Kvalifikovaní pracovníci v poľnohospodárstve, lesníctve a rybárstve	142	75	67
7	Kvalifik. pracovníci a remeselníci	1381	1220	161
8	Operátori, montéri strojov a zariadení	6487	5173	1314
9	Pomocní a nekvalifikovaní pracovníci	1138	558	580
10	Neurčené	5	1	4
	Celkom	10440	7654	2786

Zdroj: Ústredie práce, sociálnych vecí a rodiny

Zamestnávanie občanov Ukrajiny s informačnou kartou (bez povolenia na zamestnanie) na území Slovenskej republiky podľa dĺžky vykonávania zamestnania je znázornené graficky na obrázku 2.

Obr. 2. Zamestnanie občanov Ukrajiny podľa dĺžky vykonávania zamestnania k augustu 2023

Zdroj: Ústredie práce a sociálnych vecí a rodiny SR

Ako vyplýva z uvedeného, najvyšší podiel zamestnanosti predstavujú ženy pracujúce na území SR počas 12 – 24 mesiacov. Uvedené obdobie je odrazom presídlenia sa z dôvodu vojnového konfliktu a snahy o získanie príjmu a ekonomickej stability v novom prostredí.

3.2 Pobyt detí a mládeže so statusom cudzinca s dočasným útočiskom

Ministerstvo školstva SR od začiatku vojny na Ukrajine eviduje viac ako 18 000 detí odídencom, ktoré boli aspoň v krátkom čase v školách na Slovensku. K 15.9. 2023 sa v materských, základných a stredných školách vzdelávalo celkovo 10 008 detí z Ukrajiny. Ďalších päť až osem tisíc detí sa odhaduje, že je nezaregistrovaných, a teda nie sú vykazované v štatistikách SR. Pre deti so statusom cudzinca s dočasným útočiskom totiž na Slovensku neplatí povinná školská dochádzka. Ministerstvo ju plánuje zaviesť až o rok, najskôr v septembri 2024. Získaním statusu dočasného pobytu sa odídenci môžu voľne pohybovať v rámci Schengenského priestoru, čo znamená, že v súčasnosti môžu žiť na území napríklad Českej republiky, Nemecka a podobne.

V prípade ukrajinských poslucháčov vysokých škôl študujúcich v SR je podľa údajov MŠ SR k 31.10.2023 ich celkový počet 10 198, z čoho predstavujú ženy viac ako 40 percentné zastúpenie.

ZÁVER

Štúdia potvrdila všetky tri predložené hypotézy. Vojná na Ukrajine spôsobila výrazné demografické zmeny v rámci krajiny aj mimo nej. V dôsledku zvýšenej úmrtnosti, poklesu pôrodnosti v krajine a masovej migrácie ľudí utekajúcich pred vojnou, Ukrajina pociťuje pokles pracovných zdrojov a v blízkej budúcnosti možno predvídať nedostatok kvalifikovaného personálu. Okrem toho zhoršenie duševného a fyzického zdravia, nedostatok príležitostí získať plnohodnotné vzdelanie, obmedzenie možností zlepšovania vlastných zručností, vedie k zníženiu ukazovateľov kvality ľudského kapitálu. V krajinách EÚ, ktoré prijali ukrajinských utečencov, napriek kvantitatívnemu nárastu pracovných zdrojov vznikajú problémy s ich efektívnym využívaním a integráciou do spoločnosti. Migrácia obyvateľov Ukrajiny sa dotýkala v počiatkoch najmä spriatelených pohraničných krajín, ktoré boli blízke kultúrou, jazykom a tradíciami. K nim patria Slovensko, Poľsko, Maďarsko, Česká republika. Predlžovanie nepriateľských akcií ohrozuje Ukrajinu stratami pracujúceho obyvateľstva, keďže zo skúseností balkánskych krajín vyplýva, že približne iba jedna tretina utečencov sa po vojne vracia domov. Prihliadajúc na skutočnosť, že mnohé ukrajinské ženy s deťmi a starými rodičmi začali nový život v zahraničí, je pravdepodobné, že po vojne k rodinám pribudnú aj ich manželia. Ukrajina preto stojí pred potrebou vypracovať migračnú politiku adekvátnu dnešnej realite a pripraviť sa na návrat občanov v produktívnom veku po skončení stanného práva.

Krajiny, ktoré utečencov prijali, tiež stoja pred úlohou racionálne využiť ľudský kapitál v ekonomike vlastnej krajiny, keďže značná časť Ukrajincov zostane v týchto krajinách aj po vojne. Týka sa to predovšetkým utečencov z východu a juhu Ukrajiny, ktorí migrovali z územia, kde prebiehali tvrdé boje a ktorí zostali bez domova.

PodĎakovanie

Príspevok je súčasťou riešenia grantového projektu VEGA č. 1/0561/21 Vplyv krízy COVID-19 na demografiu podnikov a zamestnanosť v SR a EÚ.

Zdroje

Abramova Y. The psychological state of Ukrainians during the war.
<https://tsn.ua/zdorovya/psihologichniy-stan-ukrayinciv-pid-chas-viyni-stali-vidomi-rezultati-masshtabnogo-doslidzhennya-2191801.html>

- Astakhov E. Demographic crisis of Ukraine. Any chance of an Immelman loop? <https://amp.hvylyya.net/analytics/268328-demograficheskiy-krizis-ukrainy-est-li-shans-na-petlyu-immelmana>
- Becker, GS (1994). Ľudský kapitál prehodnotený. In Ľudský kapitál: Teoretická a empirická analýza s osobitným zreteľom na vzdelávanie, tretie vydanie (s. 15-28). University of Chicago Press.
- Human Capital: How what you know shapes life. In: <https://www.oecd-ilibrary.org/docserver/9789264029095-sum-sk.pdf?expires=1697385607&id=id&accname=guest&checksum=3C46D8DD963F4574537420EE1731724F>
- Jašková, D. (2019) Development of human capital in the regions of the SR. Conference Proceedings. RELIK. Reproduction of Human Capital - mutual links and connections. November 7-8, 2019. Pp 150-160. ISBN 978-80-245-2329-3 <https://relik.vse.cz/2019/sbornik/en/toc.html>
- Libanova E. Demographic catastrophe in Ukraine: young women with children leave because of the war. <https://slovoproslovo.info/demografichna-katastrofa-v-ukraini-molodizhinki-z-ditmi-viizhdzhayut-cherez-viynu>
- Libanova E. Ukraine is on the verge of a demographic crisis. <https://slovoproslovo.info/ukraina-na-porozi-demografichnoi-krizi-ella-libanova/?amp=1>
- Machová, R., Esseová, M. Motivačné faktory ďalšieho vzdelávania vo svetle rozvoja ľudských zdrojov. Conference Proceedings. RELIK 2020. Reproduction of Human Capital - mutual links and connections. November 5-6, 2020. Pp 367-378. ISBN 978-80-245-2394-1 <https://relik.vse.cz/2020/sbornik/en/toc.html>
- Maslak, O., Grishko, N., Vorobiova, K., & Hlazunova, O. (2018). The optimization of the management mechanism of the intellectual capital of Ukraine. *Marketing and Management of Innovations*, 1, 169-183. <https://doi.org/10.21272/mmi.2018.1-12>
- Pavlova K. The birth rate in Ukraine breaks all anti records. <https://life.ukrainianwall.com/uk/108989-a-ce-vzhe-strashno-riven-narodzhuvanosti-v-ukrajini-b-ye-vsi-antirekordi-prognoz-poganiy>
- Safarov, Q., Sadiqova, S., & Urazayeva, M. (2022). Methodological Approach to Identification of Innovative Determinants of Human Capital. *Management Marketing and Management of Innovations*, 2, 255-267. <https://doi.org/10.21272/mmi.2022.2-23>
- Schultz, T. (1972) Human Capital: Policy Issues and Research Opportunities. *Economic Research: Retrospect and Prospect*, Volume 6, Human Resources. ISBN: 0-87014-255-0

Schultz, TW (1974). Plodnosť a ekonomické hodnoty. In *Ekonomika rodiny: Manželstvo, deti a ľudský kapitál* (s. 3-22). University of Chicago Press.

State Statistics Service of Ukraine. https://ukrstat.gov.ua/operativ/open_data/menu/ds_vd.htm

United Nations Population Division. Worldbank. <https://data.worldbank.org/indicator/SP.POP.TOTL?end=2021&locations=UA-SK-PL-HU-RO&start=1960&type=shaded&view=chart>

Zafeiris, K., Skiadas, CH. (2019) Age at retirement in the European Union. How fair is it? Conference Proceedings. RELIK. Reproduction of Human Capital - mutual links and connections. November 7-8, 2019. Pp 464 - 473. ISBN 978-80-245-2329-3 <https://relik.vse.cz/2019/sbornik/en/toc.html>

Top 5 reasons for labor migration from Ukraine. Ekonomichna pravda. <https://www.epravda.com.ua/news/2019/06/13/648752/>

Over 11 years, almost 3.3 million citizens left Ukraine and did not return. <https://opendatabot.ua/ru/analytics/migration-2021>

Ukraine Refugee Situation. Operational data portal. <https://data.unhcr.org/en/situations/ukraine>

<https://www.upsvr.gov.sk/>

<https://slovak.statistics.sk/wps/portal/ext/Databases/>

<https://www.minedu.sk/>

Kontakt

Iryna RESHETNIKOVA

National Aviation University

Liubomyra Huzara Ave, 1, Kyiv, Ukraine, 03058

Mail: iryna.reshetnikova@npp.nau.edu.ua

Vanda LIESKOVSKÁ

Ekonomická univerzita Bratislava

Podnikovohospodárska fakultav v Košiciach

Tajovského 11 Košice, 040 01

Slovensko

Mail: vanda.lieskovska@euba.sk

Katarína PETROVČIKOVÁ
Ekonomická univerzita Bratislava
Podnikovohospodárska fakultav v Košiciach
Tajovského 11 Košice, 040 01
Slovensko
Mail: katarina.petrovcikova@euba.sk